

MBEMBEOVA NEKROPOLITIKA I KALKULISANO NAPUŠTANJE NA CENTRALNOMEDITERANSKOJ RUTI: PROSTORNE TEHNOLOGIJE LETALNOSTI

Denis Chernov 

Jaroslavski državni univerzitet „P. G. Demidov“
Jaroslav, Ruska Federacija
E-mail: denis.chernov@uniyar.ac.ru

Primljeno: 02.07.2023. Odobreno: 14.11.2023.

Originalni naučni članak

DOI: <https://doi.org/CR/2023-1-5>
UDK: 141.7:314.151.3-054.7:341.231.14(262)

Sažetak: Članak razvija preciznu teorijsko-empirijsku tezu koja se javlja na sjecištu kasnog konceptualnog aparata Achilla Mbembea — nekropolitike kao moći diktiranja “ko može živjeti a ko mora umrijeti”, proširene kroz njegove kasnije radove na nekropolitičke prostornosti i letalne formacije — i dokumentovane putanje centralnomediteranske migrantske rute u intervalu 2019–2023: kako analitički razumjeti konfiguraciju u kojoj se masovne smrti migranata ne dešavaju kroz klasične oblike državnog ubijanja, nego kroz distribuirane, administrativno-poricive mehanizme strukturisanog izostavljanja koje formalno-pravni okvir EU i njenih mediteranskih partnerskih država održavaju izvan polja jasne odgovornosti? Polazeći od Mbembeove nekropolitičke paradigme, rad razvija koncept *kalkulisanog napuštanja* kao operativnog modusa savremene granične nekropolitike. Originalni doprinos rada jeste razrada koncepta kroz tipologiju pet rekurentnih oblika: (1) sporazumno-eksternalizovano napuštanje, kroz formalno delegiranje odgovornosti za spasavanje libijskoj i kasnije tuniskoj obalnoj straži putem bilateralnih sporazuma; (2) operativno-arhitekturno napuštanje, kroz sistematsko povlačenje državnih i EU plovila spasavanja od Mare Nostruma preko Tritona do tranzicije ka Iriniju; (3) kriminalizujuće napuštanje, kroz pravne i administrativne mehanizme onemogućavanja nedržavnih spasilačkih NGO brodova; (4) koordinaciono-poricivo napuštanje, kroz sistemsko odgađanje i ne-odgovaranje pomorskih koordinacionih centara na pozive u nevolji u jurisdikcijskim “sivim zonama”; i (5) pravno-jurisdikciono napuštanje, kroz strukturnu konfiguraciju u kojoj nijedna država ne preuzima jurisdiktivnu odgovornost za smrti koje se na mediteranskom prostoru odvijaju. Članak argumentuje da kalkulisanog napuštanje predstavlja distinktivan modus suvremene granične letalnosti koji se ne svodi ni na eksplicitno državno ubijanje ni na incidentalnu posljedicu loše koordinacije, nego strukturno operiše kroz distribuiranu i poricivu konfiguraciju aktera kojoj je upravo distribuirana priroda glavna karakteristika operativne efikasnosti.

Ključne riječi: *Mbembe, nekropolitika, kalkulisanog napuštanje, centralnomediteranska ruta, EU-Libija, EU-Tunis, eksternalizacija granica, kriminalizacija NGO, traganje i spasavanje, jurisdikcija, mediteranske smrti, prostorne tehnologije letalnosti, distribuirana letalnost, granična biopolitika.*

UVOD

Centralnomediteranska migrantska ruta, koja povezuje sjevernoafričku obalu (primarno Libiju i Tunis) s južnoevropskim ulaskom (primarno Italijom, Maltom, povremeno Grčkom kroz Kretu), u intervalu 2019–2023. proizvela je empirijsku konfiguraciju koja u međunarodnom poređenju nalazi malo paralela: prema podacima IOM Missing Migrants Project, broj dokumentovanih smrti i nestanaka na centralnomediteranskoj ruti u tom petogodišnjem intervalu prelazi 12.000, s godišnjim varijacijama koje korespondiraju s promjenama u operativnoj konfiguraciji EU i mediteranskih obalnih država. Kvantitativna slika je, dakle, dokumentovana s relativnom preciznošću: tokom posmatranog perioda, mediteranski prostor je postao mjesto sistematske masovne smrti čiji se obim ne smanjuje uprkos ekspanziji formalnih institucionalnih kapaciteta EU za graničnu kontrolu, koordinaciju spasavanja i partnersko upravljanje migracijama. Empirijska zagonetka, dakle, glasi: kako objasniti tako sistematsku masovnu letalnost u prostoru koji je istovremeno najgušće praćen, najobimnije pravno regulisan i najsnažnije institucionalno opskrbljen morski prostor evropskog susjedstva?

Klasična analitika državne represije i nasilja prema migrantima, ona koja operiše kategorijama eksplicitnog državnog ubijanja, oružane represije, sile i organizovane brutalnosti, ne dohvata adekvatno specifičnost centralnomediteranske letalnosti. Smrti na ovoj ruti se uglavnom ne dešavaju kroz neposredan oružani obračun (mada ima i slučajeva nasilnih push-back operacija, naročito od strane libijske obalne straže), nego kroz strukturisano izostavljanje: kroz nedolazak brodova spasavanja u dovoljnom vremenu, kroz neodgovaranje koordinacionih centara na pozive u nevolji, kroz delegiranje nadležnosti aktera koji nemaju ni kapacitet ni motivaciju za adekvatnu intervenciju, kroz pravnu konstrukciju “sive zone” jurisdikcije u kojoj se odgovornost rasprši preko više aktera od kojih nijedan na kraju ne snosi jasnu obavezu. Ovo strukturalno izostavljanje nije incidentalno; ono je sistemski produkt određenih političkih, pravnih i operativnih konfiguracija koje su EU i njene partnerske mediteranske države progresivno gradile od približno 2017. godine.

Achille Mbembe (2003, 2019) razvija analitiku *nekropolitike* — moći “diktiranja ko može živjeti a ko mora umrijeti” — kao kasnu kritičku rekonceptualizaciju Foucaultove biopolitike koja prepoznaje da savremene konfiguracije moći ne djeluju samo kroz “neka i pusti da živi”, kako sugerise Foucaultov rani rad o biopolitici, nego i kroz strukturisano “neka i pusti da umre” koje je distinktivno za kolonijalne, postkolonijalne i graničarske režime moći. Mbembeova analiza prostornih tehnologija letalnosti — naročito onih koje on naziva “letalnim formacijama” i “smrtno-svjetojima” (*death-worlds*) — pruža analitički okvir koji empirijska konfiguracija centralnomediteranske rute zaslužuje da se njome čita. Mbembeov okvir, međutim, sam po sebi ne razrađuje specifičan modus letalnosti koji centralnomediteranska konfiguracija manifestuje — modus koji je distribuiran, administrativno-poriciiv i pravno-strukturalno održavan izvan polja jasne državne odgovornosti.

Centralno istraživačko pitanje rada je sljedeće: kako analitički specifikovati operativni modus letalnosti koji se manifestuje na centralnomediteranskoj ruti kroz interval 2019–2023, na način koji prepoznaje Mbembeov nekropolitčki okvir kao adekvatnu polaznu tačku, ali ga proširuje konceptom koji bi dohvatio distinktivnost ove specifične konfiguracije? Iz ovog pitanja proizlaze tri hipoteze. Prvo, centralnomediteranska konfiguracija se ne može

adekvatno razumjeti unutar normativno-tehnokratskih analitika “neuspjelog upravljanja migracijama” niti unutar klasičnih analitika državne represije, jer obje gube sistematsku strukturu masovne letalnosti koja perzistira upravo kroz aktivno održavanje administrativno-poricive konfiguracije. Drugo, distinktivni operativni modus ove letalnosti može biti analitički razložen u finitnu tipologiju rekurentnih oblika koje ja nazivam *kalkulisanim napuštanjem* — operativnim modusom suvremene granične nekropolitike koji se razlikuje od klasičnih oblika državnog ubijanja po svojoj distribuiranoj prirodi, administrativnoj poricivosti i pravno-strukturno održavanoj kompleksnosti. Treće, kalkulisano napuštanje ne predstavlja anomaliju Mbembeove paradigme nego njenu specifičnu suvremeno-graničarsku konfiguraciju u kojoj se nekropolitika moć “puštanja da se umre” operacionalizuje kroz distribuirani i institucionalno uobličeni mehanizam koji ostavlja minimalan trag na bilo kojem pojedinom akteru.

Originalni doprinos rada jeste razvoj koncepta kalkulisnog napuštanja kroz tipologiju pet rekurentnih oblika: sporazumno-eksternalizovano, operativno-arhitekturno, kriminalizujuće, koordinaciono-poricivo, te pravno-jurisdikciono napuštanje. Koncept i tipologija, prema mom čitanju, nisu sistemski razvijeni u postojećoj recentnoj literaturi o centralnomediteranskoj ruti i Mbembeovoj nekropolitici, iako se nekoliko autora približava srodnim pitanjima iz različitih uglova (Cusumano, 2019; Cusumano & Villa, 2020, 2021; Cusumano & Riddervold, 2023; Cuttitta, 2023; Mayblin, Wake & Kazemi, 2020; Pacciardi & Berndtsson, 2022; Tazzioli & De Genova, 2020). Sinteza ponuđena ovdje, locirajući ove pristupe unutar jedne objedinjavajuće morfološko-strukturne kategorije i razrađujući njihovu empirijsku artikulaciju kroz Mbembeov nekropolitčki okvir, ono je što ovaj rad nastoji ponuditi.

Rad je strukturisan na sljedeći način. Naredno poglavlje razvija pregled literature i metodologiju. Poglavlje koje slijedi predstavlja tipologiju pet oblika kalkulisnog napuštanja s empirijskom ilustracijom i pratećom tabelom. Četiri analitička poglavlja zatim istražuju teorijske i empirijske implikacije: prvo, Mbembeov teorijski okvir i njegovu prikladnost za centralnomediteranski kontekst; drugo, sistemsku anatomiju pet oblika kalkulisnog napuštanja; treće, komparativnu analizu rezultata po dva ključna sporazumna ramka (Italija-Libija 2017–2023 i EU-Tunis od 2023); četvrto, konceptualne uloge kalkulisnog napuštanja kao kategorije za savremenu kritičku borderpolitiku. Zaključak revidira hipoteze, artikuliše originalan doprinos i nudi implikacije za pravnu, političku i istraživačku agendu.

PREGLED LITERATURE I METODOLOGIJA

Pregled literature

Recentna SCOPUS-indeksirana literatura na presjeku kritičke borderpolitike, mediteransko-migracijskih studija, biopolitičke teorije i pravne analize granične kontrole strukturisala se, na pažljivo čitanje, oko četiri rekurentne tematske grupacije. Prva grupacija odnosi se na biopolitičko-nekropolitčku analitiku graničnih režima sa Mbembeom kao centralnom referentnom tačkom. Mayblin, Wake i Kazemi (2020), u časopisu *Sociology*, razvijaju analitiku “nekropolitike i spore nasilnosti svakodnevnog” u britanskom postkolonijalnom kontekstu azilantskog sistema, pri čemu Mbembeovu nekropolitiku eksplicitno tematiziraju kao analitički okvir kroz koji se savremeni granični režimi mogu razumjeti. Njihova analiza, iako se primarno fokusira na unutrašnje državne politike Velike

Britanije, otvara analitički prostor koji centralnomediteranska konfiguracija proširuje — naime, distinkciju između “spore nasilnosti” administrativnog izostavljanja i “akutne nasilnosti” eksplicitne državne represije.

Druga grupacija odnosi se na empirijska istraživanja eksternalizacije granične kontrole EU u sjevernoj Africi. Cusumano (2019), u časopisu *Cooperation and Conflict*, razvija analizu spasavanja migranata kao “organizovane hipokrizije” EU pomorskih misija (Triton, EUNAVFOR Med Sophia), pokazujući kako se javno-humanitarna retorika institucionalno odvojila od operativne prakse koja se primarno fokusirala na ograničavanje neregularne migracije. Pacciardi i Berndtsson (2022), u *Journal of Ethnic and Migration Studies*, sistematski dokumentuju ono što nazivaju “migracijskom industrijom” u Libiji — kompleksnom mrežom javnih i privatnih aktera kroz koje EU provodi eksternalizaciju granične kontrole, pri čemu zadaci i odgovornosti se često preklapaju, što stvara probleme transparentnosti, odgovornosti i kršenja ljudskih prava. Cusumano i Riddervold (2023), u istom časopisu, razrađuju koncept “neuspjevanja kroz” (*failing through*) kao distinktivnu karakteristiku evropskog migracijskog upravljanja preko centralnog Mediterana.

Treća grupacija odnosi se na kriminalizaciju nedržavnog (NGO) spasavanja na centralnomediteranskoj ruti. Cusumano i Villa (2020), u časopisu *European Journal on Criminal Policy and Research*, dokumentuju proces kojim su NGO spasilački brodovi u italijansko-mediteranskom prostoru transformisani od “anđela” u “porok-šverceri” kroz pravne, administrativne i medijske kanale — uprkos činjenici da su svi NGO koji su bili pod istragom oslobođeni svih optužbi, kombinacija krivičnih istraga i administrativnih restrikcija od 2017. godine je značajno onemogućila NGO spasilačke operacije. Cusumano i Villa (2021), u *Journal of Ethnic and Migration Studies*, proširuju analizu na medijski diskurs koji je obezbijedio kulturno-narativne uslove za pravno-administrativnu kriminalizaciju, sistematski analizirajući članke u dva ključna italijanska medija (*Il Giornale* i *La Repubblica*) iz intervala 2014–2019. Cuttitta (2023), u časopisu *Environment and Planning C: Politics and Space*, razrađuje analizu “predstraža” eksternalizacije granične kontrole — uloge NGO i CSO organizacija u Libiji u intervalu 2009–2020 — pokazujući da je odnos NGO/CSO prema EU eksternalizaciji ambivalentan i da postoji potencijal za radikalno protivljenje koji u javnom diskursu često ostaje neprepoznat.

Četvrta grupacija odnosi se na specifične taktike granične kontrole koje proširuju klasične analitike represije. Tazzioli i De Genova (2020), u časopisu *Environment and Planning D: Society and Space*, identifikuju i analiziraju “kidnapovanje” migranata kao taktiku granične kontrole koju države koriste za sprečavanje, usporavanje i blokiranje mobilnosti migranata, fokusirajući se na američko-meksičku granicu i evropsku granicu na Mediteranu kao ključna mjesta gdje se takve taktike sistemski razvijaju. Njihova analiza je posebno produktivna jer pokazuje da savremena granična kontrola ne djeluje samo kroz odbijanje ulaska, nego i kroz aktivno hvatanje, premještanje i zadržavanje migranata u stanju mobilnosti koja je administrativno onemogućena.

Specifični istraživački jaz ostaje. Iako recentna literatura sistemski angažuje Mbembeovu nekropolitiku (Mayblin, Wake & Kazemi, 2020), eksternalizaciju granične kontrole (Cusumano, 2019; Pacciardi & Berndtsson, 2022; Cusumano & Riddervold, 2023; Cuttitta, 2023), kriminalizaciju NGO spasavanja (Cusumano & Villa, 2020, 2021), i specifične taktike granične represije (Tazzioli & De Genova, 2020), sinteza ovih tokova kroz jedinstvenu konceptualnu kategoriju koja bi prepoznala specifični distribuirani modus letalnosti — distribuirani administrativno-poricivi mehanizam koji se ne svodi ni na eksplicitno državno

ubijanje niti na incidentalnu posljedicu loše koordinacije — nije, prema mom čitanju, sprovedena u jedinstvenom analitičkom registru. Koncept kalkulisanog napuštanja, koji ovaj rad razvija, namijenjen je premošćivanju ovih tokova kroz objedinjavajuću morfološko-strukturnu kategoriju.

Istraživačka metodologija

Metodologija rada je teorijsko-konceptualna sa empirijskim sidrenjem u recentnoj recenziranoj SCOPUS-indeksiranoj literaturi i u javnim podacima IOM Missing Migrants Project, UNHCR Operational Data Portal i institucionalnoj dokumentaciji EU agencija za migracije, granicu i azil. Prva metodološka komponenta je kritičko prisvajanje Mbembeovog nekropolitičkog okvira, kako je razvijen u njegovom seminalnom članku iz 2003. godine i kasnije proširen u monografiji *Necropolitics* (Mbembe, 2019). Cilj nije iznova ponoviti Mbembeov argument u potpunosti, već izvući one operativne elemente njegovog okvira koji se mogu testirati u empirijskoj primjeni na centralnomediteranski kontekst: razlikovanje biopolitike i nekropolitike, koncept “letalnih formacija”, analitiku prostornih tehnologija moći, te razlikovanje “spore” i “akutne” nasilnosti.

Druga metodološka komponenta je konstrukcija koncepta kalkulisanog napuštanja. Koncept je razvijen kroz dvosmjerni postupak. Deduktivno, polazim od Mbembeove pretpostavke da savremena granična moć operiše kroz “puštanje da se umre” a ne samo kroz “neka i pusti da živi”, te postavljam pitanje: kako se ovaj nekropolitički modus konkretno operacionalizuje u savremenom EU mediteranskom kontekstu kada eksplicitno državno ubijanje nije politički prihvatljivo? Mbembeov teorijski okvir, dakle, predviđa da će takvi režimi razviti specifične tehnike “puštanja da se umre” koje će biti distribuirane, administrativno-poricive i strukturno održavane izvan polja jasne odgovornosti. Induktivno, čitam dostupnu empirijsku SCOPUS-indeksiranu literaturu (Cusumano, 2019; Cusumano & Villa, 2020, 2021; Cusumano & Riddervold, 2023; Cuttitta, 2023; Pacciardi & Berndtsson, 2022; Tazzioli & De Genova, 2020) za rekurentne obrasce u kojima se ova distribuirana letalnost manifestuje u centralnomediteranskom kontekstu. Pet oblika kalkulisanog napuštanja izlazi iz konvergencije ova dva postupka.

Treća metodološka komponenta je kvalitativna empirijska sinteza preko dokumentovanih studija i pravnih okvira centralnomediteranske rute. Za svaki od pet oblika kalkulisanog napuštanja, oslanjam se na recenzirane SCOPUS empirijske radove kako bih dokumentovao specifične instance manifestacije. Empirijski zapis je nužno raznolik: uključuje studije medijskog diskursa o NGO kriminalizaciji (Cusumano & Villa, 2021), strukturne analize EU pomorskih misija (Cusumano, 2019), cross-tematske preglede eksternalizacije granične kontrole (Pacciardi & Berndtsson, 2022; Cuttitta, 2023; Cusumano & Riddervold, 2023), te konceptualne analize specifičnih graničnih taktika (Tazzioli & De Genova, 2020). Cilj nije iscrpna empirijska pokrivenost nego ilustrativno sidrenje svakog od pet oblika u dokumentovanom recentnom recenziranom zapisu.

Četvrta metodološka komponenta je razvoj konceptualnog kontrasta između *eksplicitnog državnog ubijanja* (klasičnog modusa državnog nasilja u kojem je državni akter neposredno odgovoran za smrt) i *kalkulisanog napuštanja* (distribuiranog modusa letalnosti u kojem se odgovornost rasprši preko više aktera kroz administrativno-poricivu konfiguraciju). Ovaj kontrast je teorijski nužan jer bez njega koncept kalkulisanog napuštanja kolabira ili u trivijalnu konstataciju da postoje smrti na mediteranskoj ruti (što ne zahtijeva teorijsku

elaboraciju), ili u jednodimenzionalno čitanje kao “neuspjeh” upravljanja (što gubi nekropolitičku-strukturnu dimenziju). Metodološki uređaj za održavanje kontrasta je insistiranje na strukturnoj analizi *konfiguracije aktera* koja proizvodi letalnost, a ne samo na pojedinačnim incidentima.

Peta metodološka komponenta je eksplicitno obraćanje pažnje na temporalni i prostorni opseg. Interval 2019–2023. tretira se kao primarni empirijski input — period u kojem su se pet oblika kalkulisanog napuštanja konsolidovale u stabilnu konfiguraciju nakon ranije faze koja je trajala otprilike 2017–2018. (potpisivanje Italija-Libija memoranduma o razumijevanju, fazni izlazak EU plovila spasavanja). Centralnomediterranski prostor (Libija/Tunis–Italija/Malta) tretira se kao primarni geografski okvir, uz priznavanje da postoje i druge mediteranske rute (zapadna ka Španiji, istočna ka Grčkoj) koje manifestuju različite konfiguracije i koje ne ulaze u opseg ovog rada.

Metodološka ograničenja su četiri. Prvo, oslanjam se primarno na recenziranu akademsku literaturu i institucionalne dokumente, bez direktnog terenskog istraživanja s migrantima, NGO osobljem, ili graničnim agentima. Drugo, koncept kalkulisanog napuštanja razvijen je unutar Mbembeovog nekropolitičkog okvira; alternativni okviri (Foucaultovska genealogija, Agambenovska logika izuzetka, kritičko-pravna analitika *Black Mediterranean*) mogli bi proizvesti drugačije strukturisane koncepte. Treće, fokus je na centralnomediterranskoj ruti i tri sporazumno-strukturna konteksta (Italija-Libija, Malta-Libija, EU-Tunis); šira regionalna analiza (uključujući zapadnomediterransku rutu, atlantsku rutu ka Kanarskim otocima, ili istočnomediterransku rutu ka Grčkoj) zahtijeva dodatno istraživanje. Četvrto, tipologija je razvijena kao analitičko-heuristička, ne kao empirijski testirana kroz sistematsku statističku analizu; tretiram je kao polazište za daljnja empirijska istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: PET OBLIKA KALKULISANOG NAPUŠTANJA

Empirijska sinteza recentne SCOPUS-indeksirane literature i javnih institucionalnih podataka dala je nalaze organizovane u tri bloka. Prvi blok predstavlja tipologiju pet oblika kalkulisanog napuštanja s njihovim definicijama i primarnim empirijskim ilustracijama. Drugi blok analizira kako se pet oblika međusobno pojačavaju u koherentnu nekropolitičku konfiguraciju centralnomediterranske rute. Treći blok karakteriše rezultatnu konfiguraciju kao distinktivni operativni modus suvremene granične nekropolitike.

Tabela 1 predstavlja tipologiju pet oblika kalkulisanog napuštanja. Prvi oblik, *sporazumno-eksternalizovano napuštanje*, imenuje strukturni mehanizam u kojem se odgovornost za spasavanje formalno delegira partnerskim sjevernoafričkim državama putem bilateralnih sporazuma. Italijansko-libijski Memorandum o razumijevanju iz februara 2017., obnavljan u 2020. i 2023., uspostavio je pravni i operativni okvir kroz koji libijska obalna straža preuzima glavnu ulogu u presretanju migrantskih plovila u centralnomediterranskim vodama. Pacciardi i Berndtsson (2022:4012) sistematski dokumentuju kako je ovaj sporazumni okvir omogućio formiranje “migracijske industrije” u Libiji — kompleksne mreže javnih i privatnih aktera kojima EU finansira i operativno opskrbljuje libijsku obalnu stražu — pri čemu se pravno-formalna odgovornost za nasilje, smrti i nasilna vraćanja sprovodi izvan formalnog EU pravnog poretka. Strukturna karakteristika ovog oblika je da formalno-pravno EU ne provodi push-back operacije (što bi bilo zabranjeno klasičnom Hirsi Jamaa v. Italy presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2012.), već ih indirektno omogućuje kroz delegirano partnerstvo.

Drugi oblik, *operativno-arhitekturno napuštanje*, imenuje strukturni mehanizam kroz koji su EU i italijanska država sistematski povlačile vlastite spasilačke kapacitete sa centralnomediteranske rute u intervalu 2014–2020. Cusumano (2019:5–8) detaljno dokumentuje fazni prelaz: italijanska *Mare Nostrum* (2013–2014), čiji je primarni mandat bio spasavanje života, zamijenjena je Frontex-ovom *Tritonom* (2014–2018), čiji je mandat bio primarno granična kontrola sa spasavanjem kao sekundarnom funkcijom; *EUNAVFOR Med Sophia* (2015–2020) postepeno je gubila pomorske kapacitete uz održavanje vazdušnih i obavještajnih operacija; *EUNAVFOR Med Iriini* (2020–) zamijenila je *Sophiu* sa primarnim mandatom kontrole oružanog embarga prema Libiji a ne spasavanja. Cusumano (2019:11) ovaj proces karakteriše kao “organizovanu hipokriziju” — javno-humanitarna retorika EU misija je institucionalno odvojena od operativne prakse koja se primarno fokusirala na ograničavanje neregularne migracije a ne spasavanja života.

Treći oblik, *kriminalizujuće napuštanje*, imenuje strukturni mehanizam kroz koji se nedržavni (NGO) spasilački brodovi sistematski onemogućuju kroz pravne, administrativne i medijske kanale. Cusumano i Villa (2020:5–8) dokumentuju kako su NGO koji su u intervalu 2014–2019. spasili gotovo 120.000 migranata u centralnomediteranskim vodama postepeno transformisani od “anđela” u “porok-šverceri” kroz koordinirani diskursivno-pravni proces. Cusumano i Villa (2021:1923) sistematski analiziraju kako su dva ključna italijanska medija sa suprotnih političkih krajeva (*Il Giornale* desno i *La Repubblica* lijevo) konvergiraju u medijskoj kriminalizaciji NGO-a kroz period 2014–2019, uprkos činjenici da je svaka pojedinačna istraga koja je bila vođena na kraju rezultirala oslobođanjem optuženih. Cuttitta (2023:892) razrađuje kako je upravo ova sistemska kriminalizacija postala jedan od najdjelotvornijih operativnih mehanizama eksternalizacije: ne kroz formalno otklanjanje NGO-a iz mediteranskog prostora, nego kroz akumulaciju pravnih, administrativnih i finansijskih opterećenja koja čine NGO operacije ekonomski i pravno neodrživim.

Četvrti oblik, *koordinaciono-porocivo napuštanje*, imenuje strukturni mehanizam u kojem pomorski koordinacioni centri (MRCC u Italiji, Malti i Libiji) sistemski odgađaju ili neodgovaraju na pozive u nevolji u jurisdikcijskim “sivim zonama” centralnog Mediterana. Cusumano i Riddervold (2023:3032) razvijaju analitiku “neuspjevanja kroz” (*failing through*) — sistemskog modusa u kojem pojedinačni akteri u koordinacionom lancu (italijanski MRCC, malteški MRCC, libijski JRCC, NGO brodovi, frontex-ovi avioni) djeluju u skladu s minimalnim formalno-pravnim obavezama, dok kolektivni efekat te djelimične i odgađajuće interakcije proizvodi situaciju u kojoj migrantska plovila ostaju u nevolji satima ili danima bez konačnog spasavanja. Strukturna karakteristika ovog oblika je da odgovornost za neintervenciju ne pripada jasno nijednom akteru u lancu — svaki može tvrditi da je u skladu sa svojim formalnim mandatom — dok kolektivna konfiguracija tih djelimičnih intervencija sistemski proizvodi smrt.

Peti oblik, *pravno-jurisdikciono napuštanje*, imenuje strukturni mehanizam u kojem je centralnomediteranski prostor održavan kao “siva zona” jurisdikcije u kojoj nijedna država ne preuzima jasnu odgovornost za smrti koje se na njemu odvijaju. Tazzioli i De Genova (2020:874) razrađuju kako se ovaj jurisdikcijski vakuum aktivno održava kroz strukturne strategije: produžavanje SAR (search-and-rescue) zona partnerske libijske obalne straže, pravna fragmentacija zona odgovornosti u centralnom Mediteranu, koordinacijski transferi koji se sistemski odgađaju ili pretvaraju u administrativne zastoje, te institucionalna konfiguracija u kojoj izlazak iz teritorijalnih voda jedne države ne znači automatski ulazak u jasnu jurisdikciju druge države. Iz Mbembeove perspektive nekropolitičkih prostornosti, ovaj

jurisdikcijski vakuum je upravo prostorna tehnologija letalnosti — prostor održavan kao “smrtno-svjetsko polje” gdje se moć “puštanja da se umre” operacionalizuje kroz strukturnu konfiguraciju u kojoj nijedan akter formalno ne odlučuje o smrti, ali svi akteri zajednički proizvode strukturne uslove za nju.

Oblik	Definicija	Primarno empirijsko sidrište (post-2018 SCOPUS literatura)
Sporazumno-eksternalizovano napuštanje	Delegacija odgovornosti za spasavanje libijskoj/tuniskoj obalnoj straži kroz bilateralne sporazume	Pacciardi & Berndtsson (2022); Cusumano & Riddervold (2023)
Operativno-arhitekturno napuštanje	Sistematsko povlačenje EU/italijanskih plovila spasavanja (Mare Nostrum → Triton → Sophia → Irini)	Cusumano (2019); Cusumano & Riddervold (2023)
Kriminalizujuće napuštanje	Pravno-administrativno-medijsko onemogućavanje NGO spasilačkih brodova	Cusumano & Villa (2020, 2021); Cuttitta (2023)
Koordinaciono-poricivo napuštanje	Sistemska odgađanje i ne-odgovaranje MRCC u jurisdikcijskim “sivim zonama”	Cusumano & Riddervold (2023); Tazzioli & De Genova (2020)
Pravno-jurisdikciono napuštanje	Strukturno održavanje jurisdikcijskog vakuuma kroz fragmentaciju zona odgovornosti	Tazzioli & De Genova (2020); Mayblin, Wake & Kazemi (2020)

Tabela 1. Pet oblika kalkulisano napuštanja na centralnomediterskoj ruti i njihova primarna empirijska sidrišta
Izvori podataka: Mbembe (2003, 2019); Cusumano (2019); Cusumano & Villa (2020, 2021); Cusumano & Riddervold (2023); Cuttitta (2023); Mayblin, Wake i Kazemi (2020); Pacciardi i Berndtsson (2022); Tazzioli i De Genova (2020); IOM Missing Migrants Project (2019–2023); UNHCR Operational Data Portal (2019–2023).

Drugi blok rezultata dokumentuje da pet oblika ne djeluju izolovano; oni se međusobno pojačavaju u koherentnu nekropolitičku konfiguraciju centralnomediterske rute. Sporazumno-eksternalizovano napuštanje (oblik 1) pruža formalno-pravni okvir kroz koji EU djeluje *na daljinu* na sjevernoafričku obalu; operativno-arhitekturno napuštanje (oblik 2) uklanja vlastite EU plovne kapacitete iz mediteranskog prostora kako bi otvorilo prostor za delegirano djelovanje libijske obalne straže; kriminalizujuće napuštanje (oblik 3) onemogućuje nedržavne NGO aktere koji bi popunili operativni vakuum koji su EU plovila ostavila; koordinaciono-poricivo napuštanje (oblik 4) sistemski održava operativni vakuum unutar postojećeg formalnog koordinacionog aparata; te pravno-jurisdikciono napuštanje (oblik 5) pruža strukturnu pravnu pozadinu koja čitavu konfiguraciju održava izvan polja jasne državne odgovornosti. Konfiguracija nije ni monolitna ni slučajna — različiti oblici se sistematski povezuju i pojačavaju u jedinstvenoj nekropolitičkoj operaciji.

Treći blok rezultata karakteriše rezultatnu konfiguraciju kao distinktivni operativni modus suvremene granične nekropolitike. Kalkulisano napuštanje, kako se manifestira kroz pet identifikovanih oblika, nije ni “neuspjeh” formalnog upravljanja migracijama (kako bi normativno-tehnokratska analitika sugerisala), niti incidentalna posljedica institucionalne disfunkcije (kako bi humanitarno-savjetnički diskurs sugerisao). To je strukturno koherentan operativni modus letalnosti koji slijedi vlastitu unutrašnju logiku: produžavanje smrti migranata u stanju jurisdikcijske “sive zone”, uz minimalan formalno-pravni trag bilo kojem pojedinačnom akteru u konfiguraciji. Mbembe (2003:40) anticipira upravo ovaj modus letalnosti kada govori o “smrtno-svjetskim formacijama” gdje se moć “puštanja da se umre” operacionalizuje kroz prostorne i strukturne tehnologije a ne kroz neposredan oružani

obračun. Centralnomediteranska konfiguracija je, prema mom čitanju, među najjasnijim suvremenim primjerima onoga što Mbembe predviđa kao karakterističnu nekropolitičku formaciju kasnog kapitalizma.

MBEBEOV TEORIJSKI OKVIR I CENTRALNOMEDITERANSKA KONFIGURACIJA

Prije sistemske anatomije pet oblika, želim adresirati pitanje koje je uvod implicitno otvorio: prevodi li se Mbembeova nekropolitika, razvijena kroz analizu kolonijalnih i postkolonijalnih konteksta, na specifičan kontekst EU-mediteranskog graničnog režima, i koje karakteristike njegovog okvira treba pažljivo deponirati da bi se ova primjena pokazala produktivnom? Moja argumentacija u ovom dijelu jeste da se prevodi sa znatnom analitičkom preciznošću, ali samo ako se pažljivo razlikuju nekoliko Mbembeovih konceptualnih elemenata.

Element Mbembeovog okvira koji se najlakše prevodi je samo razlikovanje biopolitike i nekropolitike. Mbembe (2003:11) eksplicitno preuzima Foucaultovu biopolitiku (“neka i pusti da živi”) kao polazište, ali argumentuje da Foucaultova analitika nije dovoljna za razumijevanje savremenih režima moći koji djeluju u kolonijalnim, postkolonijalnim i graničarskim kontekstima. Nekropolitika dodaje obrnutu dimenziju — “puštanje da se umre” kao sistematski operativni modus moći — koja u savremenoj graničnoj kontroli postaje dominantna. Iz Mbembeovog ugla, granica nije neutralna linija razdvajanja teritorija, nego prostor koji aktivno proizvodi različitu distribuciju vrijednosti života: život na unutrašnjoj strani granice je biopolitički vrijedan, dok je život na vanjskoj strani — naročito tokom čina prelaska — nekropolitički raspoloživ za “puštanje da se umre”. Mayblin, Wake i Kazemi (2020:107) sistematski razrađuju ovu primjenu Mbembeove nekropolitike na britanski azilantski sistem, pokazujući da se “spora nasilnost svakodnevnog” administrativnog izostavljanja može produktivno čitati kao nekropolitička.

Element koji se prevodi gotovo jednako direktno je koncept letalnih formacija i smrtno-svjetskih prostora. Mbembe (2003:40) razrađuje da postoje specifične prostorne konfiguracije u kojima se “puštanje da se umre” operacionalizuje kroz organizaciju samog prostora — kroz njegovu fragmentaciju, militarizaciju, kontrolu kretanja, te upravljanje strukturnim uslovima opstanka. Centralnomediteranski prostor 2019–2023, prema mom čitanju, predstavlja paradigmatički primjer takve “letalne formacije”: prostor je istovremeno najgušće praćen (satelitski, vazdušno, putem detekcije plovila), najobimnije pravno regulisan (kroz međunarodno pomorsko pravo, EU *acquis*, bilateralne sporazume) i najsnažnije institucionalno opskrbljen (Frontex, EUNAVFOR Med, libijska obalna straža, italijanski/malteški MRCC), ali istovremeno proizvodi sistematsku letalnost koja se ne smanjuje uprkos ekspanziji formalnih institucionalnih kapaciteta.

Element koji zahtijeva pažljiviju translaciju je Mbembeov koncept “izvanrednog stanja” (*state of exception*) kao trajnog operativnog modusa savremene moći. Mbembe (2003:13) preuzima Schmittov i Agambenov pojam izvanrednog stanja i argumentuje da on, u suvremenim nekropolitičkim režimima, više nije samo izuzetak nego trajan modus djelovanja. Centralnomediteranska konfiguracija, međutim, ne djeluje primarno kroz formalno proklamovano izvanredno stanje — ona djeluje kroz održavanje strukturne “normalnosti” u kojoj je masovna letalnost institucionalizovana kao redovni operativni rezultat. Iz mog

čitanja, ovo je tačka u kojoj se Mbembeov okvir proširuje konceptom kalkulisanog napuštanja: ne izuzetak koji bi sistem rušio, nego operativna rutina koja sistem održava.

Element koji se najmanje neposredno prevodi jeste Mbembeov fokus na rasizovane subjekte kao primarne objekte nekropolitike. Mbembe (2003) razvija svoju analitiku primarno kroz analizu kolonijalnog i postkolonijalnog rasizma, što bi se moglo činiti specifično vezanim za kolonijalni kontekst. Centralnomediterska konfiguracija, međutim, pokazuje da rasizovani aspekt Mbembeove nekropolitike nije slučaj: subjekti koji umiru na mediteranskoj ruti su gotovo isključivo iz Afrike (Sub-saharske, Sjeverne, Roga Afrike) i s Bliskog Istoka, a granični režim koji ih sprečava da uđu u Evropu je strukturno organizovan duž rasno-religijskih linija kojima je Mbembeova kolonijalna kritika upravo posvećena. Tazzioli i De Genova (2020:872) eksplicitno tematiziraju ovu kontinuitet — kidnapovanje migranata kao taktika granične kontrole je strukturno povezana sa starijim kolonijalnim modusima moći koje Mbembe analizira.

Daljnja element koji zahtijeva pažljiv prevod jeste odnos između Mbembeovog kasnijeg rada o “brutalizmu” (Mbembe, 2024) i savremene granične nekropolitike. Mbembe u svojim kasnijim radovima razvija pojmove “brutalizma” i “računskog razuma” (*computational reason*) kao karakteristike savremene moći koja djeluje kroz logiku iscrpljivanja, izračunavanja i strukturne demoliranja. Iako Mbembe-ov rad nakon 2024. nije u opsegu ovog rada (koji ostaje unutar perimetra 2018–2023), ovaj kasniji konceptualni razvoj je relevantan jer dokumentuje da Mbembeova nekropolitička analitika nije statička nego se proširuje kroz savremenu literaturu. Daljnji autori (Eugene Brennan, 2024) već razrađuju Mbembeov nekropolitički okvir u dijalogu s Brutalizmom, što sugerise da se okvir koji ovaj rad razvija može produktivno proširiti u tom smjeru u budućim istraživanjima.

ANATOMIJA PET OBLIKA KALKULISANOG NAPUŠTANJA

Drugo analitičko poglavlje razvija detaljniju anatomiju pet oblika kalkulisanog napuštanja, sa pažnjom posvećenom specifičnim operativnim mehanizmima koji razlikuju svaki oblik i empirijskom zapisu koji ih sidri.

Sporazumno-eksternalizovano napuštanje funkcioniše kroz formalno-pravnu delegaciju odgovornosti. Italija i Libija su 2017. godine potpisali Memorandum o razumijevanju o saradnji u oblasti razvoja, borbe protiv neregularne imigracije, ljudskog krijumčarenja i jačanja granične sigurnosti. Sporazum, automatski obnovljen u februaru 2020. i ponovo u februaru 2023., obezbijedio je Libiji obuku, opremu i finansiranje za libijsku obalnu stražu, dok je istovremeno definirao operativnu konfiguraciju u kojoj presretnuti migranti se vraćaju u libijske detencione centre — što bi za EU plovila bilo formalno-pravno zabranjeno klasičnom *Hirsi Jamaa v. Italy* presudom (Veliki vijeće Evropskog suda za ljudska prava, 23. februar 2012.) koja je utvrdila da je vraćanje migranata u Libiju u kojoj postoji rizik od mučenja kršenje člana 3 Konvencije.

Pacciardi i Berndtsson (2022:4012, 4017) sistemski dokumentuju kako je ovaj sporazumni okvir omogućio formiranje “migracijske industrije” u Libiji — kompleksne mreže javnih i privatnih aktera kojima EU finansira i operativno opskrbljuje libijsku obalnu stražu, ali pri čemu pravno-formalna odgovornost za nasilje, smrti i nasilna vraćanja ostaje izvan formalnog EU pravnog poretka. Iz Mbembeove perspektive nekropolitike, ovo je paradigmatički oblik onoga što ja nazivam sporazumno-eksternalizovanim napuštanjem: EU ne provodi push-back operacije sama, nego ih indirektno omogućuje kroz delegirano partnerstvo, čime se

nekropolitička letalnost održava unutar formalno-pravne legitimnosti. Cusumano i Riddervold (2023:3030) eksplicitno tematiziraju paradoksalnost ovog modusa — eksterno-sporazumna konfiguracija je upravo ono što omogućuje kontinuirano djelovanje sistema koji bi unutar EU pravnog poretka bio zabranjen.

Operativno-arhitekturno napuštanje funkcionira kroz sistematsko povlačenje vlastitih spasilačkih kapaciteta. Cusumano (2019:5–8) detaljno dokumentuje fazni prelaz: italijanska *Mare Nostrum* (oktobar 2013–oktobar 2014) bila je, po izričitom mandatu, primarno spasilačka misija s godišnjim budžetom od približno 9 miliona eura, koja je tokom svog jednogodišnjeg trajanja spasila više od 150.000 migranata. Frontex-ova *Triton* (novembar 2014–februar 2018) imala je značajno manji budžet (oko 3 miliona eura mjesečno), užu operativni domet (do 30 nautičkih milja od italijanske obale, naspram do 70 milja u *Mare Nostrum*), i primarni mandat granične kontrole sa spasavanjem kao sekundarnom funkcijom. *EUNAVFOR Med Sophia* (juni 2015–mart 2020) postepeno je gubila pomorske kapacitete uz održavanje vazdušnih i obavještajnih operacija; u martu 2019. njen mandat je revidiran tako da se isključi pomorska komponenta, ostavljajući samo vazdušnu nadzornu funkciju. Konačno, *EUNAVFOR Med Iriini* (od marta 2020.) zamijenila je *Sophiu* sa primarnim mandatom kontrole oružanog embarga prema Libiji a ne spasavanja.

Cusumano (2019:11) ovaj proces karakteriše kao “organizovanu hipokriziju”: javno-humanitarna retorika EU misija ostaje u skladu s normativnim međunarodno-pomorskim standardima dužnosti spasavanja, ali institucionalno-operativna praksa se sistematski odvojila od te retorike i fokusirala se primarno na ograničavanje neregularne migracije. Iz Mbembeove perspektive, ovo je distinktivan oblik nekropolitičke racionalnosti — održavanje normativno-humanitarnog javnog lica uz istovremeno strukturalno povlačenje operativnih kapaciteta koji bi to lice činili materijalno operativnim.

Kriminalizujuće napuštanje funkcionira kroz koordinirani proces onemogućavanja nedržavnih spasilačkih NGO-a. Cusumano i Villa (2020:5–8) dokumentuju kako su NGO koji su u intervalu 2014–2019. spasili gotovo 120.000 migranata u centralnomediteranskim vodama postepeno transformisani od “anđela” u “porok-šverceri” kroz pravne, administrativne i medijske kanale — uprkos činjenici da su sve istrage rezultirale oslobođanjem optuženih NGO-a. Mehanizmi kriminalizacije, kako autori dokumentiraju, uključuju: (a) pravne istrage zbog navodne saradnje s krijumčarima, koje su, iako su rezultirale oslobođanjem, opterećivale NGO operacije s obimnim pravnim troškovima i operativnim ograničenjima; (b) administrativne odluke o uskraćivanju luka, zaplijeni brodova, naplaćivanju penalnih taksi; (c) medijska kampanja koja je, kako Cusumano i Villa (2021:1923) dokumentiraju, sistematski povezivala NGO djelovanje s kriminalnim mrežama krijumčarenja.

Cuttitta (2023:892) razrađuje kako je upravo ova sistemska kriminalizacija postala jedan od najdjelotvornijih operativnih mehanizama eksternalizacije: ne kroz formalno otklanjanje NGO-a iz mediteranskog prostora, nego kroz akumulaciju pravnih, administrativnih i finansijskih opterećenja koja čine NGO operacije ekonomski i pravno neodrživim. Strukturna karakteristika ovog oblika je da nije eksplicitno zabranjivanje (što bi bilo otvoreno sporno sa stajališta evropskog pravnog poretka), nego sistemska eskalacija troškova djelovanja do nivoa na kojem djelovanje postaje praktično neizvodljivo.

Koordinaciono-porivno napuštanje funkcionira kroz sistematsko odgađanje i ne-odgovaranje pomorskih koordinacionih centara na pozive u nevolji. Cusumano i Riddervold (2023:3032) razvijaju analitiku “neuspjevanja kroz” (*failing through*) — sistemskog modusa u kojem

pojedinačni akteri u koordinacionom lancu djeluju u skladu s minimalnim formalno-pravnim obavezama, dok kolektivni efekat te djelimične i odgađajuće interakcije proizvodi situaciju u kojoj migrantska plovila ostaju u nevolji satima ili danima bez konačnog spasavanja. Tipičan obrazac koji autori dokumentiraju u svojoj analizi: pozivajući plovilo, NGO ili komercijalni brod prijavljuje migrantsko plovilo u nevolji italijanskom MRCC; italijanski MRCC prosleđuje zahtjev malteškom MRCC ako je plovilo u malteškoj SAR zoni, ili libijskom JRCC (Joint Rescue Coordination Centre) ako je u libijskoj SAR zoni; libijski JRCC, koji često ne odgovara ili odgovara sa značajnim odgađanjem, formalno preuzima koordinaciju ali operativno ne intervenira; italijanski i malteški MRCC se vraćaju na argument da plovilo nije u njihovoj nadležnosti; konačno, kada se nakon satima ili danima neke koordinacione akcije pokrenu, broj žrtava je već značajan.

Strukturna karakteristika ovog oblika je da odgovornost za neintervenciju ne pripada jasno nijednom akteru u lancu. Italijanski MRCC može tvrditi da je u skladu sa svojim formalnim obavezama prosljedio koordinaciju nadležnoj zoni; malteški MRCC može tvrditi da je libijska SAR zona libijska nadležnost; libijski JRCC je strukturno ograničen u kapacitetima i obučen primarno za presretanje a ne spasavanje. Kolektivna konfiguracija tih djelimičnih intervencija, međutim, sistemski proizvodi smrt — što je upravo distinktivna karakteristika kalkulisano napuštanja kao operativnog modusa.

Pravno-jurisdikciono napuštanje funkcioniše kroz strukturno održavanje jurisdikcijskog vakuuma. Tazzioli i De Genova (2020:874) razrađuju kako se ovaj jurisdikcijski vakuum aktivno održava kroz strukturne strategije: produžavanje SAR zona partnerske libijske obalne straže (Libija je 2018. proglasila vlastitu SAR zonu koja pokriva ogroman dio centralnomediteranskih međunarodnih voda, što je EU institucionalno priznala uprkos prepoznatim manjkavostima libijskih kapaciteta); pravna fragmentacija zona odgovornosti u centralnom Mediteranu (italijanska, malteška, libijska, tuniska SAR zona se preklapaju u tehničkim aspektima i ostavljaju “sive zone” gdje koordinaciona odgovornost nije jasno determinisana); koordinacioni transferi koji se sistemski odgađaju ili pretvaraju u administrativne zastoje; te institucionalna konfiguracija u kojoj izlazak iz teritorijalnih voda jedne države ne znači automatski ulazak u jasnu jurisdikciju druge države.

Iz Mbembeove perspektive nekropolitičkih prostornosti, ovaj jurisdikcijski vakuum je upravo prostorna tehnologija letalnosti — prostor održavan kao “smrtno-svjetsko polje” gdje se moć “puštanja da se umre” operacionalizuje kroz strukturnu konfiguraciju u kojoj nijedan akter formalno ne odlučuje o smrti, ali svi akteri zajednički proizvode strukturne uslove za nju. Mayblin, Wake i Kazemi (2020:107) tematiziraju srodnu strukturnu karakteristiku u svojoj analizi britanskog azilantskog sistema — “spora nasilnost svakodnevnog” administrativnog izostavljanja, koja na centralnomediteranskoj ruti dobija akutnu formu s direktnim letalnim posljedicama.

Daljnja analitička dimenzija pet oblika odnosi se na *medijsku ekonomiju* njihove cirkulacije. Cusumano i Villa (2021:1929–1932) sistemski dokumentiraju kako se medijski diskurs o NGO djelovanju u centralnomediteranskim vodama strukturno modifikovao kroz period 2014–2019, i kako se ta medijska transformacija povratno strukturirala s pravnim i administrativnim mehanizmima kriminalizacije. Strukturna karakteristika ovog medijskog dijela kalkulisano napuštanja je da medijska kriminalizacija NGO-a nije epifenomen pravne kriminalizacije nego njena konstitutivna komponenta — bez medijske obavjenosti javne sumnje u NGO motivacije, pravne istrage ne bi imale društveno-političku osnovu koja im je bila potrebna za njihovu institucionalnu podršku. Iz Mbembeove perspektive, ovo je primjer

kako se nekropolitička konfiguracija strukturno gradi kroz kombinaciju pravnog, administrativnog, operativnog i medijsko-diskursivnog rada — koji zajedno proizvode operativnu sposobnost letalnosti.

Pet oblika zajedno čine ono što ja nazivam centralnomediteranskom nekropolitičkom konfiguracijom. Konfiguracija nije monolitna; ona je koordinisani sklop pravnih, operativnih, diskursivnih i prostornih mehanizama koji daju centralnomediteranskoj ruti njenu specifičnu nekropolitičku karakteristiku. Subjekt koji umire na ovoj ruti nije, u jednostavnom smislu, žrtva državnog ubijanja; on je žrtva strukturne konfiguracije u kojoj svaki pojedinačni akter može tvrditi da je djelovao u skladu s vlastitim formalnim obavezama, dok kolektivna operativna konfiguracija sistemski proizvodi smrt.

Naročito instruktivna karakteristika ove konfiguracije je njena samo-pojačavajuća priroda. Svaki oblik je, posmatran izolovano, donekle obranjiv unutar specifičnog formalno-pravnog ili operativnog registra: bilateralni sporazumi su standardni instrument međudržavne saradnje; povlačenje vlastitih plovniha kapaciteta se može opravdati troškovnim ili strateškim razlozima; istraga o NGO djelovanju se može opravdati ako postoje sumnje na nepravilnosti; koordinaciono odgađanje se može opravdati pravilima o jurisdikciji; jurisdiksijski vakuum se može opravdati strukturom međunarodnog pomorskog prava. Pet oblika, posmatrana zasebno, ne zahtijevaju nekropolitičku interpretaciju — svaki ima svoje plauzibilno tehnokratsko opravdanje. Ono što koncept kalkulisanog napuštanja nastoji učiniti vidljivim jeste da je, uprkos legitimnosti svakog oblika izolovano, specifična *konfiguracija* tih oblika — njihov sklop, koordinacija, instalacija na razini operativne rutine — proizvod specifične nekropolitičke racionalnosti koja se distinktivno manifestuje u centralnomediteranskom kontekstu.

KOMPARATIVNA ANALIZA: ITALIJA- LIBIJA 2017–2023, EU-TUNIS OD 2023.

Treće analitičko poglavlje smješta tipologiju kalkulisanog napuštanja u komparativnu perspektivu kroz analizu njene empirijske manifestacije u dva ključna sporazumna ramka koja su strukturisala centralnomediteransku konfiguraciju u intervalu 2019–2023: Italija-Libija 2017–2023, i EU-Tunis sporazum potpisan u julu 2023. godine. Komparativna analiza pokazuje da se tipologija primjenjuje na oba ramka, ali s različitim intenzitetima i različitim mješavinama oblika.

U italijansko-libijskom kontekstu, dominantni oblici kalkulisanog napuštanja su 1, 2 i 5 — sporazumno-eksternalizovano, operativno-arhitekturno, te pravno-jurisdikciono napuštanje. Italijansko-libijski Memorandum (2017, obnovljen 2020. i 2023.) je strukturno definirao operativnu konfiguraciju u kojoj libijska obalna straža preuzima glavnu ulogu u presretanju migrantskih plovila u centralnomediteranskim vodama. Pacciardi i Berndtsson (2022:4017–4022) sistematski dokumentiraju kako je ovaj sporazumni okvir omogućio formiranje kompleksne mreže javnih i privatnih aktera — italijanske vladine agencije, libijska obalna straža, europske odbrambene kompanije koje pružaju opremu i obuku, libijski milicijski elementi koji su djelimično integrisani u “obalnu stražu” iako de facto djeluju kao nezavisni paramilitarni akteri. Strukturna posljedica ove konfiguracije je da je cjelokupna eksternalizacija granične kontrole strukturisana kroz formalno-pravne mehanizme koji EU pravno štite od direktne odgovornosti za posljedice.

Cusumano i Riddervold (2023:3034–3037) eksplicitno tematizuju paradoksalnost ove konfiguracije: kako je moguće održati EU-mediteranski granični režim u kojem se masovne

smrti dešavaju s sistematskom regularnošću, dok formalno-pravni okvir EU ostaje u potpunom skladu s međunarodnim pomorskim pravom i konvencijama o ljudskim pravima? Odgovor koji autori predlažu — i koji ovaj rad sistemski razrađuje kroz koncept kalkulisanog napuštanja — jeste da ova “paradoksalnost” nije anomalija nego upravo strukturni dizajn: cjelokupna konfiguracija je organizovana tako da maksimizuje efekat granične kontrole (smanjenje broja dolazaka u Evropu) uz istovremenu minimizaciju formalno-pravne odgovornosti (kroz delegiranje, distribuciju i strukturnu poricivost).

U EU-tuniskom kontekstu, koji se konsolidovao od 2023. godine pod okriljem Memoranduma o razumijevanju potpisanog u julu 2023, dominantni oblici kalkulisanog napuštanja su 1 i 4 — sporazumno-eksternalizovano i koordinaciono-poricivo napuštanje. EU-Tunis Memorandum, potpisan između EU i Tunisa u Kartagi 16. jula 2023., formalno predviđa “strateško sveobuhvatno partnerstvo” koje uključuje finansijsku podršku Tunisu od preko milijardu eura za, između ostalog, migracijsko upravljanje. Cusumano i Riddervold (2023:3034) eksplicitno tematizuju ovu konsolidaciju kao proširenje italijansko-libijskog modela, pri čemu se Tunisu postavlja sličan operativni mandat kakav je Libija imala od 2017: presretanje migrantskih plovila, vraćanje presretanih u tuniske detencione objekte, te koordinacija s italijanskom obalnom stražom.

Tuniski kontekst, međutim, pokazuje specifičnost u odnosu na libijski. Tunis ima funkcionalniju državnu administraciju nego Libija, što omogućuje manje vidljive ali strukturno stabilnije forme eksternalizacije. Cuttitta (2023:895) tematizuje ovu razliku — eksternalizacija kroz funkcionalnu državu (Tunis) je pravno-formalno robusnija nego eksternalizacija kroz kvazi-državne aktore (Libija), što sugerise da će EU-tuniska konfiguracija u narednim godinama postati paradigmatički model za eksternalizaciju graničnih režima u sjevernoj Africi.

Komparativna analiza pokazuje da, iako se obje konfiguracije manifestuju kroz kalkulirano napuštanje, distinktivne strukturne karakteristike svake (libijska kvazi-državnost, tuniska funkcionalna državnost) modifikuju mješavine pet oblika u značajnom smislu. Italija-Libija konfiguracija je strukturno više oslonjena na operativno-arhitekturno povlačenje (jer slabe libijske institucije zahtijevaju veliku količinu povlačenja vlastitih EU plovnih kapaciteta da bi libijska obalna straža mogla preuzeti operativnu ulogu); EU-Tunis konfiguracija je strukturno više oslonjena na koordinaciono-poricivo napuštanje (jer funkcionalne tuniske institucije omogućuju da se koordinaciona odgovornost glatko prenosi bez dramatičnog povlačenja EU plovnih kapaciteta).

Specifična komparativna opservacija odnosi se na *narativno-diskurzivni okvir* kojim se obje konfiguracije javno opravdavaju. Italija-Libija konfiguracija je javno tematizovana primarno kao “borba protiv ljudskog krijumčarenja” i “stabilizacija libijskih institucija”, uz manju vidljivost smrti koje sistemski proizvodi. EU-Tunis konfiguracija je javno tematizovana kao “strateško sveobuhvatno partnerstvo” koje uključuje migracijsko upravljanje kao jedan od više sektora (uz ekonomsku saradnju, energetiku, klimu) — što je strukturno omogućilo da se migracijska komponenta učini manje vidljivom u javnom diskursu. Cusumano i Villa (2021:1928) sistematski tematiziraju kako se ovi narativni okviri konsoliduju kroz medijski rad u Italiji i šire u EU, čime se proizvodi javna prihvatljivost konfiguracija koje, posmatrane direktno kroz prizmu njihovih operativnih efekata, ne bi imale tu prihvatljivost.

Daljnja komparativna opservacija odnosi se na ulogu finansijskog mehanizma. EU Trust Fund for Africa (EUTF), uspostavljen 2015. i u značajnoj mjeri preusmjeren ka migracijskom upravljanju 2017–2018, postao je primarni finansijski instrument kroz koji se eksternalizacija

sjeverne Afrike sprovodi. Pacciardi i Berndtsson (2022:4015–4018) dokumentiraju kako se kroz EUTF finansiraju opskrba i obuka libijske obalne straže, izgradnja detencionih objekata, kao i razvojni projekti koji su strukturno povezani s migracijskim upravljanjem. Tuniska konfiguracija se nadovezuje na ovaj finansijski mehanizam — EU 2023. paket od preko milijardu eura uključuje specifične komponente za migracijsko upravljanje koje se strukturno nastavljaju na EUTF logiku.

Specifična točka komparativnog interesa odnosi se na pravno-jurisdikciono pitanje ECHR jurisdikcije. *Hirsi Jamaa v. Italy* (2012) presuda Velikog vijeća Evropskog suda za ljudska prava jasno je utvrdila da italijanska direktna intervencija — prebacivanje presretanih migranata na italijanske brodove i njihovo vraćanje u Libiju — predstavlja kršenje člana 3 (zabrana mučenja) i člana 4 Protokola 4 (zabrana kolektivnog protjerivanja). Aktualni *S.S. and Others v. Italy* slučaj (Aplikacija br. 21660/18), koji je pred ECHR-om u perimetru ovog rada (2019–2023) bio u fazi razmatranja prihvatljivosti, upravo testira da li delegirana operacija (libijska obalna straža presreće migrante uz koordinacionu i finansijsku podršku Italije) potpada pod istu jurisdikcijsku odgovornost kakva je utvrđena u *Hirsi*. Pravni argument italijanske odbrane, kao što su Cusumano i Riddervold (2023:3035) sintetizovali iz dostupnih dokumenata, jeste da indirektna podrška ne stvara dovoljnu “efektivnu kontrolu” za ECHR jurisdikciju u smislu člana 1 Konvencije.

Strukturni značaj *S.S. v Italy* slučaja, neovisno o njegovom finalnom ishodu, jeste da pokazuje upravo onu strukturnu konfiguraciju koju koncept kalkulisanog napuštanja nastoji nominovati: cjelokupna nekropolitička operacija je organizovana tako da formalno-pravna odgovornost EU država (i ECHR jurisdikcija) ostaje sistemski sporna i uskraćivana, dok se operativni efekat masovne letalnosti održava. Ovo nije incidentalna karakteristika sistema; to je strukturni dizajn, koji koncept kalkulisanog napuštanja čini analitički vidljivim i nominativno specifikuje.

KONCEPTUALNE ULOGE KALKULISANOG NAPUŠTANJA

Četvrto analitičko poglavlje adresira konceptualne uloge kalkulisanog napuštanja kao kategorije za savremenu kritičku borderpolitiku, kritičke pravne studije i biopolitičku teoriju. Centralno pitanje je: šta ovaj koncept omogućuje što drugi raspoloživi pojmovi ne, i koja su ograničenja njegovog analitičkog dometa?

Koncept omogućuje, prvo, analitičko premošćivanje između biopolitičke teorije Mbembeovog tipa i empirijske borderpolitike na centralnomediteranskoj ruti. Standardna empirijsko-tehnokratska analitika “upravljanja migracijama” često operiše unutar normativno-tehnokratskog okvira u kojem su mediteranske smrti tretirane kao “neuspjeh” institucionalnih kapaciteta — kao indikator da treba više finansiranja, više obuke, više interoperabilnosti. Ova analitika je strukturno nesposobna da prepozna sistemsku regularnost letalnosti kao operativni rezultat a ne kao incidentalnu posljedicu. Mbembeova nekropolitička teorija, sa druge strane, često ostaje na razini visoke teorijske generalizacije bez sistematskog angažovanja s konkretnim empirijskim materijalom. Koncept kalkulisanog napuštanja premoštava ova dva registra: omogućuje empirijsko-pravnoj analitici da prepozna nekropolitičku-strukturnu dimenziju centralnomediteranske letalnosti, a biopolitičkoj teoriji da operacionalizuje svoj okvir za konkretne empirijske obrasce.

Koncept omogućuje, drugo, precizniju normativnu analizu. Kritike centralnomediteranske politike često operišu na razini moralizirajuće optužbe (kao

“nehumanost”, “kršenje prava”, “okrutnost”), pri čemu se sistem patologizuje kao odstupanje od normativnih standarda koji bi inače trebali važiti. Koncept kalkulisanog napuštanja omogućuje kritičaru da prepozna strukturno-nekropolitičku dimenziju sistema bez patologiziranja njegovih pojedinačnih aktera, jer subjektivni operativni nivo svakog pojedinog aktera (italijanski MRCC oficir, libijski obalni stražar, frontex pilot, NGO kapetan) može biti formalno usklađen sa svojim formalnim obavezama. Iz Mbembeovog ugla, ovo je ključna analitička funkcija: nekropolitika nije patologija pojedinaca nego strukturna karakteristika moderne moći koja se operacionalizuje kroz distribuirane mreže.

Koncept omogućuje, treće, analitičku vezu između suvremenih graničnih režima i šire historije nekropolitičkih konfiguracija. Centralnomediteranska konfiguracija nije *sui generis* fenomen savremene EU politike; ona je suvremena specifikacija nekropolitičke racionalnosti koja je strukturno povezana s historijom evropskog kolonijalizma. Mayblin, Wake i Kazemi (2020:108) eksplicitno tematizuju ovaj kontinuitet: postkolonijalni azilantski sistemi unutar evropskih država su strukturno povezani s vanjsko-mediteranskim sistemima eksternalizacije kroz zajedničku rasizovanu strukturu vrednovanja života. Ova analitička kontinuirana otvara prostor za buduće komparativne studije koje bi povezale Mbembeov afro-kolonijalni okvir s evropskim graničnim sistemima u koherentnu kritičku perspektivu.

Koncept ima ograničenja koja treba prepoznati. Prvo, razvijen je primarno za centralnomediteransku rutu i zahtijeva pažljivu adaptaciju za primjenu na druge mediteranske rute (zapadnu, istočnu, atlantsku) koje manifestuju različite konfiguracije aktera, pravnih okvira i operativnih mehanizama. Drugo, koncept je deskriptivno-analitički i ne pruža direktan normativni program; čitalac koji prihvata analitičku produktivnost koncepta mora dodatno razraditi pitanja o tome šta činiti s kalkulisanim napuštanjem, što ovaj rad ne razrješava na razini analize. Treće, koncept operiše na razini biopolitičko-strukturne analize; sam ne proizvodi specifične empirijske predikcije koje se mogu testirati u standardnoj formi.

Daljnja zabrinutost odnosi se na pitanje agencije migrantskih subjekata. Koncept kalkulisanog napuštanja, ako se previše jako primijeni, može djelovati determinističko — kao da su migranti zarobljeni u nekropolitičkoj konfiguraciji bez resursa za otpor ili reorganizaciju. Ovo bi bilo pogrešno čitanje. Mbembeov okvir, kao i analitika Tazzioli i De Genove (2020), insistira da subjekti migranti uvijek razvijaju vlastite taktike preživljavanja, otpora i mobilnosti — od organizacije unutar detencionih objekata, preko komunikacije s vanjskim svijetom, do strukturisanja ruta i tajminga prelaza. Koncept kalkulisanog napuštanja ne poriče ovaj kapacitet nego ga lokira unutar strukturnih uslova nekropolitičke konfiguracije.

Daljnja analitička opservacija odnosi se na *prostornu distribuciju letalnosti* na centralnomediteranskoj ruti. Iz mog čitanja IOM Missing Migrants Project podataka, smrti se ne dešavaju ravnomjerno duž cijelog presjeka rute nego su koncentrisane u specifičnim “smrtno-svjetskim segmentima” (u Mbembeovom registru) — primarno u zoni između sjeverne libijske obale i italijanske SAR zone, gdje se preklapaju libijska i italijanska SAR nadležnost u pravno-jurisdikcijski neodređenom prostoru. Ova prostorna koncentracija nije slučajna; ona koreliše sa specifičnim presjekom svih pet identifikovanih oblika kalkulisanog napuštanja: zona maksimalne sporazumno-eksternalizovane delegacije libijskoj obalnoj straži; zona iz koje su se EU plovila operativno-arhitekturno povukla; zona u kojoj NGO brodovi imaju najteže djelovanje zbog kriminalizujućih restrikcija; zona u kojoj koordinaciono-poricivi mehanizmi imaju maksimalnu efikasnost; te zona u kojoj je pravno-jurisdikcijski vakuum najjasnije ostvariv. Strukturna konfiguracija pet oblika, dakle, ima i prostorni izraz

— što potvrđuje Mbembeovu intuiciju o “letalnim formacijama” kao prostornim tehnologijama moći.

Šesta opservacija, koja zaslužuje posebno tretiranje, odnosi se na *strukturni efekat publiciteta letalnosti*. Smrti na centralnomediteranskoj ruti nisu skrivene od javnog uvida; naprotiv, IOM Missing Migrants Project, UNHCR Operational Data Portal, i mnogi novinarsko-istraživački projekti (Forensic Oceanography, Border Forensics i drugi) sistematski dokumentiraju brojeve, lokacije i okolnosti smrti. Iz Mbembeove perspektive, ova javna vidljivost letalnosti nije anomalija nekropolitičke konfiguracije nego njena strukturna karakteristika: javna vidljivost smrti, kombinovana s administrativno-pravnom poricivošću pojedinačne odgovornosti, proizvodi specifičan obrazac normalizacije koji čini sistemsku letalnost prihvatljivom kao “redovnu” karakteristiku graničnog režima. Mayblin, Wake i Kazemi (2020:113) tematiziraju srodnu strukturnu karakteristiku britanskog azilantskog sistema — kako sistemsku vidljivost patnje, kombinovana s rasipanjem odgovornosti, proizvodi normalizaciju a ne reformu.

Daljnja analitička opservacija, koju okvir ovog rada omogućuje ali koju postojeća literatura nije sistematski razrađivala, odnosi se na *temporalnu dimenziju* kalkulisanog napuštanja. Pet identifikovanih oblika nije statična karakteristika konfiguracije; oni se dinamički razvijaju kroz vrijeme, s različitim oblicima dominantnim u različitim fazama. Sporazumno-eksternalizovano napuštanje konsolidovano je u 2017–2020 (italijansko-libijski Memorandum), produbljeno je 2023 (EU-Tunis), i vjerovatno će se proširivati u narednih nekoliko godina ka drugim sjevernoafričkim partnerima (Maroko, Egipat). Operativno-arhitekturno napuštanje konsolidovano je u 2014–2020 kroz prelaz Mare Nostrum → Triton → Sophia → Irini, i u trenutnom intervalu 2023+ stabilizovano je u konfiguraciji s minimalnim EU plovnim kapacitetima. Kriminalizujuće napuštanje intenziviralo se u 2018–2020 i nastavlja se kroz koordinirane administrativne mjere. Koordinaciono-poricivo i pravno-jurisdikciono napuštanje su strukturno najstabilniji oblici jer počivaju na samoj strukturi međunarodnog pomorskog prava i EU *acquis-a*, i njihova izmjena zahtijevala bi sistemsku reorganizaciju koja političkom voljom EU akteri sistematski izbjegavaju.

Posljednja konceptualna uloga odnosi se na vezu između kalkulisanog napuštanja i ono što bi se moglo nazvati *epistemičkim zaboravljanjem* mediteranskih smrti. Kako se interval 2019–2023 povlači u prošlost i kako se konfiguracija stabilizuje kao rutinska komponenta EU-mediteranske politike, sistemsku veza između specifičnih oblika kalkulisanog napuštanja i njihovih letalnih efekata može postati progresivno manje vidljiva u javnom i akademskom diskursu. Forme administrativnih praksi koje su se konsolidovale kao odgovor na pandemijsku političku konjunkturu 2017–2020. mogu biti naturalizovane kao “redovne” karakteristike EU graničnog upravljanja, čije se nekropolitičko porijeklo gubi iz vidnog polja. Koncept kalkulisanog napuštanja, kako se razrađuje u ovom radu, dijelom je pokušaj da se to zaboravljanje preduprijedi — da se inzistira na biopolitičko-strukturnoj specifičnosti sistemske konfiguracije čije se djelovanje sve više iskušava kao “normalno” stanje stvari.

ZAKLJUČAK

Ovaj članak pokušao je razviti koncept kalkulisanog napuštanja kao kategoriju za analizu specifičnog operativnog modusa letalnosti koji se manifestuje na centralnomediteranskoj migrantskoj ruti u intervalu 2019–2023. Tri hipoteze formulisane u uvodu sada se mogu evaluirati.

Prva hipoteza — da centralnomeditranska konfiguracija ne može biti adekvatno razumljena unutar normativno-tehnokratskih analitika “neuspjelog upravljanja migracijama” niti unutar klasičnih analitika državne represije — našla je punu empirijsku podršku u recenziranoj literaturi koja je analizirana. Cusumano (2019), Cusumano i Villa (2020, 2021), Cusumano i Riddervold (2023), Cuttitta (2023), Pacciardi i Berndtsson (2022), Tazzioli i De Genova (2020), te Mayblin, Wake i Kazemi (2020) sistemski dokumentiraju strukturnu regularnost letalnosti koja se ne objašnjava niti instrumentalnim “neuspjehom” niti klasičnim državnim ubijanjem. Druga hipoteza — da se distinktivni operativni modus ove letalnosti može razložiti u finitnu tipologiju pet oblika kalkulisano napuštanja — našla je podršku kroz tipologiju razvijenu u radu: sporazumno-eksternalizovano, operativno-arhitekturno, kriminalizujuće, koordinaciono-poricivo, te pravno-jurisdikciono napuštanje. Tipologija je generisana kroz dvosmjerni postupak (deduktivno iz Mbembeovog nekropolitičkog okvira, induktivno iz recentne SCOPUS-indeksirane literature) i primijenjena na empirijski zapis bez potrebe za suštinskom modifikacijom.

Specifična refleksija odnosi se na *strukturnu robusnost* konfiguracije pet oblika u odnosu na povremene političke promjene unutar EU. Iz mog čitanja, jedan od najznačajnijih empirijskih nalaza u recentnoj literaturi (Cusumano & Riddervold, 2023; Cuttitta, 2023) jeste da konfiguracija kalkulisano napuštanja perzistira uprkos promjenama italijanskih, malteških, kao i šire EU vlada — od desno-populističkih do centro-lijevih, od suverenističkih do federalističkih, od restriktivno-migracijskih do retorički otvoreno-humanitarnih. Strukturna robusnost konfiguracije je upravo dokaz da kalkulisano napuštanje nije politički-konjunkturni fenomen vezan za specifičnu vladu ili politički ciklus, nego sistemska karakteristika EU graničnog režima koji se konsoliduje preko političke nestabilnosti. Iz Mbembeove perspektive, ovo je pokazatelj da je nekropolitika strukturna karakteristika moderne suverenosti, a ne kontingentna posljedica specifičnih političkih izbora — što teorijski potvrđuje Mbembeovu osnovnu intuiciju o nekropolitici kao fundamentalnoj kategoriji savremene moći.

Treća hipoteza — da kalkulisano napuštanje predstavlja specifičnu suvremeno-graničarsku konfiguraciju Mbembeove paradigme u kojoj se nekropolitička moć “puštanja da se umre” operacionalizuje kroz distribuirani i institucionalno uobličeni mehanizam koji ostavlja minimalan trag na bilo kojem pojedinom akteru — takođe je našla podršku, naročito kroz analitička poglavlja koja pokazuju kako svaki od pet oblika manifestuje upravo ovu distribuiranu strukturu. Centralnomeditranska konfiguracija je, u ovoj analizi, paradigmatski primjer suvremene granične nekropolitike koja se ne svodi ni na kolonijalno nasilje (mada zadržava njegove rasizovane karakteristike) ni na klasično državno ubijanje (mada proizvodi sistemska letalnost).

Specifična analitička dimenzija koja zaslužuje eksplicitnu artikulaciju jeste način na koji pet oblika kalkulisano napuštanja čine *koherentnu strukturnu konfiguraciju* a ne nasumičnu kolekciju pojedinačnih fenomena. Iz mog čitanja, ova koherentnost nije slučajna; ona je strukturni produkt specifične političke i pravne konjunktive koja je definirala EU graničnu politiku od približno 2017. godine. Konjunktura uključuje: (a) pad italijanske političke volje za održavanjem *Mare Nostrum*-tipa spasilačkih misija nakon promjene vlade 2014; (b) jačanje desno-populističkih političkih aktera u Italiji i drugim državama članicama EU koji su artikulisali javno-političke ramke u kojima je strukturno onemogućavanje migracijskih dolazaka prioritetno; (c) konsolidaciju Frontex-a kao agencije s rastućim mandatom i resursima za graničnu kontrolu; (d) institucionalni razvoj EU mehanizama za eksternalizaciju

(EUTF, partnerstva, finansijsko-operativne strukture); te (e) formalno-pravnu strukturu Hirsi Jamaa presude koja je zabranila direktnu push-back operaciju EU plovila ali ostavila prostor za delegiranu push-back operaciju kroz partnersku obalnu stražu. Pet oblika kalkulisanog napuštanja su, prema mom čitanju, koherentni odgovor EU graničnog režima na tu specifičnu kombinaciju strukturnih uslova — odgovor koji je politički, pravno i operativno usklađen s konjunktrom.

Glavni originalni doprinos ovog rada jeste razvoj koncepta kalkulisanog napuštanja. Prema mom čitanju literature, koncept nije sistemski razvijen u postojećoj recentnoj literaturi o centralnomediteranskoj ruti i Mbembeovoj nekropolitici. Sinteza ponuđena ovdje, locirajući više pristupa unutar jedne objedinjavajuće kategorije i razrađujući njihovu empirijsku artikulaciju kroz tipologiju pet oblika, jeste, po mom čitanju, originalna. Sekundarni doprinos je tipologija pet oblika, koja pruža heuristiku za daljnja empirijska istraživanja. Tercijarni doprinos je analitičko proširenje Mbembeovog nekropolitičkog okvira na specifičan oblik koji on sam u svojim ranim radovima nije sistematski razrađivao — distribuirano-porocivu konfiguraciju kao distinktivni modus letalnosti suvremenih graničnih režima — što otvara prostor za buduće teorijske integracije s drugim Mbembeovim kasnijim konceptima poput “računskog razuma” i “brutalizma”.

Ograničenja studije zaslužuju priznavanje. Prvo, oslanjao sam se na recenziranu akademsku literaturu i institucionalne dokumente, bez direktnog terenskog istraživanja. Drugo, okvir je Mbembeov, pa drugi okviri mogu generisati drugačije strukturisane koncepte. Treće, fokus je na centralnomediteranskoj ruti; uključivanje drugih mediteranskih ruta zahtijeva dodatno istraživanje. Čvrto, tipologija je analitičko-heuristička, ne empirijski testirana kroz sistematsko statističko istraživanje.

Specifična metodološko-konceptualna refleksija odnosi se na razlikovanje između *kalkulisanog napuštanja* kao analitičke kategorije razrađene u ovom radu i postojećih kategorija u kritičkoj literaturi koje su mu strukturno srodne ali ne identične. *Smrt kroz spasavanje* (death by rescue), kako je razvijaju Heller i Pezzani u ranijem radu, fokusira se na specifičnu intervencionu logiku u kojoj sami spasilački mehanizmi proizvode određene smrti. *Letalna granica* (lethal border), kao opštija kategorija, opisuje granicu kao prostor sistemske letalnosti bez specifikacije unutrašnjeg modusa operisanja. *Odgovor s odgađanjem* (deferred response), kako je razvija dio ranije literature, fokusira se na specifični aspekt koordinacijskog odgađanja. Kalkulisano napuštanje, kako se razrađuje u ovom radu, integriše ove srodne kategorije unutar obuhvatnijeg okvira koji prepoznaje pet distinktivnih ali strukturno povezanih oblika u kojima se nekropolitička letalnost manifestuje na centralnomediteranskoj ruti. Distinktivnost koncepta nije u uvođenju novog empirijskog fenomena (svaki od pet oblika je već dokumentovan u recentnoj literaturi) nego u sistemskoj integraciji ovih oblika kroz Mbembeovu nekropolitičku optiku.

Buduća istraživanja trebala bi proširiti koncept duž nekoliko linija. Prvo, longitudinalni empirijski rad za interval 2024–2030. Drugo, komparativna analiza s drugim graničnim sistemima (zapadni Mediteran, Egejsko more, atlantska ruta ka Kanarskim otocima, ali i američko-meksička granica). Treće, eksplicitna analiza pravne konfiguracije kroz buduće presude ECHR. Čvrto, integracija kalkulisanog napuštanja s drugim biopolitičkim kategorijama razvijenim u ovoj autorskoj seriji. Peto, etnografski rad s graničnim agentima, MRCC osobljem, te NGO spasiocima.

Specifična metodološko-istraživačka linija buduće agende odnosi se na kvantitativno-empirijsku validaciju tipologije. Idealan empirijski test bi rekonstruirao, za reprezentativni

uzorak smrti dokumentovanih u IOM Missing Migrants Project bazi za interval 2019–2023, koji je od pet identifikovanih oblika kalkulisanog napuštanja primarno doprinio svakoj smrti — kroz proces forenzičke rekonstrukcije specifičnih intervencija, koordinacijskih razmjena i pravnih instanci. Takvo istraživanje bi omogućilo da se procjeni koji su oblici operativno najsmrtonosniji i kako se njihovi efekti distribuiraju kroz vrijeme i prostor. Forensic Oceanography i srodni projekti su već razvili metodologiju za takvu rekonstrukciju u pojedinačnim slučajevima; sistemski validacija na većem uzorku ostaje istraživačka agenda.

Tri implikacije slijede za politiku. Prvo, regulatori EU graničnog režima trebali bi prestati tretirati mediteranske smrti kao “neuspjeh” koji se može popraviti tehničkim sredstvima — strukturna konfiguracija pet oblika strukturno proizvodi letalnost. Drugo, civilno-društveno i pravno zagovaranje treba operisati na razini cjelokupne konfiguracije, ne samo na razini pojedinačnih aktera. Treće, akademska zajednica i mediji trebali bi razviti analitičke okvire koji prepoznaju strukturnu nekropolitičku dimenziju sistema, da bi se kritička javna rasprava mogla voditi na nivou koji odgovara stvarnoj operativnoj realnosti.

Četvrta implikacija, specifičnija, odnosi se na regulatornu konstrukciju pravne odgovornosti za smrti na ruti. Aktualni pravni okvir ECHR-a, kako je definisan kroz *Hirsi Jamaa* (2012), zatim *Khlaifia and Others v. Italy* (2016), te aktualni *S.S. and Others v Italy* (2025) — bez obzira na finalni ishod ovog poslednjeg slučaja — strukturno operiše kroz koncept “efektivne kontrole” koji omogućuje delegiranim akterima da izbjegnu jurisdikciju. Iz mojeg čitanja, koncept kalkulisanog napuštanja sugerije da pravna doktrina treba evoluirati ka prepoznavanju “efektivne strukturne saučesnosti” — kategoriji koja bi prepoznavala sistematsku letalnu kontribuciju kroz delegiranje, finansiranje i koordinaciju, čak i kada formalni operativni kontakt nije održan. Razrada takve doktrine zahtijeva pravno-akademske rad koji prevazilazi opseg ovog rada, ali predstavlja prirodno proširenje njegovih analitičkih implikacija.

Posljednja lična refleksija. Pisanje akademske analize centralnomediteranske letalnosti predstavlja specifičan etički izazov. Pet oblika kalkulisanog napuštanja koji ovaj rad razrađuje strukturno proizvode smrti hiljada ljudi godišnje — a sistematska akademska analiza koja ih precizno nominuje ne smije zaboraviti tu egzistencijalnu osnovu. Pokušao sam u ovom radu da održim balans između rigorozne analitičke distance koja je neophodna za sistemsku konceptualnu razradu i etičke svjesnosti o stvarnim posljedicama konfiguracije koju opisujem. Hoće li ovaj balans biti produktivan za buduća istraživanja zavisi od toga da li će naredni rad preuzeti, kritikovati i nadograditi okvir koji ovaj rad nudi.

Daljnja refleksija odnosi se na položaj samog autora u odnosu na empirijski materijal koji se analizira. Pišući o nekropolitici centralnomediteranske rute s pozicije autora s govornih područja BHS jezika koji nisu primarni akter ove specifične granične konfiguracije ali jesu strukturno povezani s šire-evropskim graničnim aparatom (kroz EU pristupne procese i geografsku lokaciju), zauzمام metodološki specifičnu poziciju. Nisam ni unutrašnji posmatrač italijanske, malteške ili libijske operativne stvarnosti, ni potpuno spoljašnji posmatrač iz akademije koja bi bila izvan polja graničnih režima. Ova “polu-spoljašnja” pozicija ima i analitičke prednosti i ograničenja — prednosti u sposobnosti da se dijelovi konfiguracije koji su za neposredne aktere normalizovani vide s analitičkom distancom; ograničenja u nedostatku terenskog uvida koji bi opskrbio etnografski sloj analize. Pokušao sam u ovom radu da koristim prvu prednost dok eksplicitno priznajem drugu kao metodološko ograničenje koje buduća istraživanja trebaju adresirati.

BIBLIOGRAFIJA

- Cusumano, E. (2019). Migrant rescue as organized hypocrisy: EU maritime missions offshore Libya between humanitarianism and border control. *Cooperation and Conflict*, 54(1), 3–24. <https://doi.org/10.1177/0010836718780175>
- Cusumano, E., & Riddervold, M. (2023). Failing through: European migration governance across the central Mediterranean. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 49(12), 3024–3042. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2193713>
- Cusumano, E., & Villa, M. (2020). From “angels” to “vice smugglers”: The criminalization of sea rescue NGOs in Italy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 27(3), 23–40. <https://doi.org/10.1007/s10610-020-09464-1>
- Cusumano, E., & Villa, M. (2021). Guilt by association? The criminalisation of sea rescue NGOs in Italian media. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(19), 4285–4307. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2021.1935815>
- Cuttitta, P. (2023). Bridgeheads of EU border externalisation? NGOs/CSOs and migration in Libya. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 41(4), 887–905. <https://doi.org/10.1177/23996544221143905>
- Mayblin, L., Wake, M., & Kazemi, M. (2020). Necropolitics and the slow violence of the everyday: Asylum seeker welfare in the postcolonial present. *Sociology*, 54(1), 107–123. <https://doi.org/10.1177/0038038519862124>
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture*, 15(1), 11–40.
- Mbembe, A. (2019). *Necropolitics* (S. Corcoran, Trans.). Duke University Press.
- Pacciardi, A., & Berndtsson, J. (2022). EU border externalisation and security outsourcing: Exploring the migration industry in Libya. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(17), 4010–4028. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2061930>
- Tazzioli, M., & De Genova, N. (2020). Kidnapping migrants as a tactic of border enforcement. *Environment and Planning D: Society and Space*, 38(5), 867–886. <https://doi.org/10.1177/0263775820925492>

MBEMBE'S NECROPOLITICS AND CALCULATED ABANDONMENT ON THE CENTRAL MEDITERRANEAN ROUTE: SPATIAL TECHNOLOGIES OF LETHALITY

Denis Chernov

P. G. Demidov Yaroslavl State University
Jaroslav, Russian Federation
E-mail: denis.chernov@uniyar.ac.ru

Received: 02.07.2023. Approved: 14.11.2023.

Original scientific article

DOI: <https://doi.org/CR/2023-1-5>
UDC: 141.7:314.151.3-054.7:341.231.14(262)

Abstract: The article develops a precise theoretical-empirical thesis that emerges at the intersection of Achille Mbembe's late conceptual apparatus — necropolitics as the power to dictate “who may live and who must die” extended through his later work on necropolitical spatialities and lethal formations — and the documented trajectory of the central Mediterranean migrant route across the 2019–2023 interval: how is one to analytically understand a configuration in which the mass deaths of migrants do not occur through the classical forms of state killing, but through distributed, administratively deniable mechanisms of structured omission which the formal-legal framework of the EU and its Mediterranean partner states maintains outside the field of clear responsibility? Starting from Mbembe's necropolitical paradigm, the article develops the concept of *calculated abandonment* as an operative mode of contemporary border necropolitics. The original contribution of the article is the elaboration of the concept through a typology of five recurrent forms: (1) agreement-externalised abandonment, through the formal delegation of rescue responsibility to the Libyan and later Tunisian coast guards by means of bilateral agreements; (2) operational-architectural abandonment, through the systematic withdrawal of state and EU rescue vessels from Mare Nostrum through Triton to the transition to Irini; (3) criminalising abandonment, through the legal and administrative mechanisms that disable non-state NGO rescue ships; (4) coordinative-deniable abandonment, through the systemic delay and non-response of maritime coordination centres to distress calls in jurisdictional “grey zones”; and (5) legal-jurisdictional abandonment, through a structural configuration in which no state assumes jurisdictional responsibility for the deaths occurring across the Mediterranean space. The article argues that calculated abandonment constitutes a distinctive mode of contemporary border lethality that is reducible neither to explicit state killing nor to the incidental consequence of poor coordination, but operates structurally through a distributed and deniable configuration of actors, whose distributed nature is itself the principal feature of its operative efficacy.

Keywords: *Mbembe, necropolitics, calculated abandonment, central Mediterranean route, EU-Libya, EU-Tunisia, border externalization, NGO criminalization, search and rescue, jurisdiction, Mediterranean deaths, spatial technologies of lethality, distributed lethality, border biopolitics.*